

Τα τελευταία χρόνια, οι μελέτες βρεφών και παιδιών με φυσιολογική ανάπτυξη, καθώς και η δουλειά με παιδιά που παρουσιάζουν αυτισμό και συναφείς διαταραχές, συνέβαλλαν στην κατανόηση των αυτιστικών καταστάσεων, οι οποίες θεωρούνται σήμερα γενικά ως διαταραχές της ανάπτυξης. Το κεντρικό πρόβλημα είναι μία τριάδα διαταραχών που επηρεάζουν την κοινωνική αλληλεπίδραση, την επικοινωνία και τη φαντασία. Η τριάδα αυτή συνοδεύεται πάντα από περιορισμένο και επαναλαμβανόμενο πρότυπο δραστηριοτήτων. Η έρευνα έδειξε πρόσφατα ότι οι δεξιότητες της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, της επικοινωνίας και της φαντασίας εξαρτώνται, όπως και άλλες αναπτυξιακές δεξιότητες, από τη λειτουργία του εγκεφάλου, παρ' όλο που οι ακριβείς περιοχές οι οποίες εμπλέκονται δεν έχουν αναγνωριστεί ακόμη.

Διαγνωστικά προβλήματα παρουσιάζονται επειδή η τριάδα των διαταραχών μπορεί να παρουσιαστεί με πολλούς, διαφορετικούς τρόπους. Αν ο εξεταστής δεν είναι πλήρως ενημερωμένος για την τριάδα των διαταραχών που αποτελούν τη βάση μιας σειράς παραγόντων που επηρεάζουν την εξωτερική τους εκδήλωση, με τον ακόλουθο τρόπο :

1. Οι βασικές διαταραχές μπορεί να παρουσιαστούν με διαφορετικό βαθμό σοβαρότητας.
2. Αλλαγές παρατηρούνται καθώς το άτομο μεγαλώνει. Διαφορετικές πλευρές του προτύπου συμπεριφοράς είναι πιο εμφανείς σε ορισμένες ηλικίες απ' ό,τι σε άλλες.
3. Μέτρια νοητική καθυστέρηση συνυπάρχει στο ένα τέταρτο περίπου, ενώ βαριά νοητική καθυστέρηση στο μισό περίπου των ατόμων με αυτισμό.
4. Μπορεί να υπάρχουν άλλες συναφείς διαταραχές, όπως φυσικές αναπηρίες, αισθητηριακές ανωμαλίες και επιληψία.
5. Η εκπαίδευση και το κοινωνικό περιβάλλον μπορούν να έχουν σημαντικές επιδράσεις στην εξωτερική συμπεριφορά.
6. Τέλος, κάθε παιδί έχει τη δική του προσωπικότητα η οποία επηρεάζει την εικόνα με την οποία παρουσιάζεται η διαταραχή.

Ωστόσο, παρ' όλο ότι οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν την εικόνα με την οποία εμφανίζεται η διαταραχή, τα στοιχεία που είναι κοινά σε όλα τα παιδιά είναι σημαντικά και καθορίζουν το είδος της εκπαίδευσης και της αντιμετώπισης που χρειάζονται, ακόμη κι αν τα περιεχόμενα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων διαφέρουν πλατιά με βάση τις ατομικές ικανότητες.

Η ΚΛΙΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ

Δεν είναι χρήσιμο η διάγνωση των διαταραχών του φάσματος του αυτισμού να βασίζεται στο άθροισμα κάποιων στοιχείων από ένα συγκεκριμένο κατάλογο. Ωστόσο, είναι χρήσιμο να έχουμε μια σύντομη περιγραφή των πολλών κλινικών χαρακτηριστικών που μπορεί να παρατηρηθούν στα παιδιά με τέτοιες διαταραχές. Τα πρώτα τέσσερα περιλαμβάνουν την τριάδα των διαταραχών καθώς και τα επαναληπτικά πρότυπα δραστηριοτήτων. Αυτά τα τέσσερα είναι τα κύρια διαγνωστικά κριτήρια, αλλά τα υπόλοιπα δεν είναι παρόντα με την ίδια συχνότητα. Ο τρόπος με τον οποίο κάθε χαρακτηριστικό εμφανίζεται ποικίλλει από παιδί σε παιδί.

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

(Αυτά θα πρέπει να είναι παρόντα για τη διάγνωση μιας διαταραχής του φάσματος του αυτισμού).

1. Διαταραχή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης

Παραδείγματα

- α) Η πιο βαριά μορφή είναι η εμφανής απόσυρση και αδιαφορία για τους άλλους ανθρώπους , ειδικά άλλα παιδιά, παρ'όλο που μερικοί άνθρωποι με αυτισμό ικανοποιούνται από κάποιες μορφές ενεργητικής φυσικής επαφής. Μερικά παιδιά με την τριάδα δείχνουν προσκόλληση, σε απλό φυσικό επίπεδο, σε ενήλικες που γνωρίζουν καλά, αλλά είναι αδιάφορα σε παιδιά της δικής τους ηλικίας.
- β) Στις λιγότερο βαριές μορφές, το παιδί δέχεται παθητικά την κοινωνική επαφή, μπορεί να δείχνει ακόμη και κάποιου βαθμού ευχαρίστηση σε αυτήν, αν και δεν προσεγγίζει αυθόρμητα τους άλλους.
- γ) Μερικά παιδιά με την τριάδα των συμπτωμάτων πλησιάζουν άλλους ανθρώπους αυθόρμητα, αλλά το κάνουν με ένα παράξενο, ακατάλληλο, επαναλαμβανόμενο τρόπο και προσέχουν λίγο ή καθόλου τις αντιδράσεις των ανθρώπων που πλησιάζουν.
- δ) Στους πιο ικανούς εφήβους και ενήλικες, η διαταραχή της κοινωνικότητας μπορεί να εξελιχθεί σε ένα ακατάλληλο και τυπικό τρόπο αλληλεπίδρασης με τα άτομα της οικογένειας, τους φίλους, καθώς και τους ξένους. (Ακόμη και τα αποσυρμένα παιδιά μπορεί να γίνουν πιο κοινωνικά καθώς μεγαλώνουν, μολοντί λίγα, αποκτούν κατάλληλες δεξιότητες για κοινωνική αλληλεπίδραση ή δημιουργούν πραγματικές φιλίες με συνομηλίκους τους).

2. Διαταραχή της επικοινωνίας

Παραδείγματα

- α) Έλλειψη κατανόησης της κοινωνικής χρήσης και της ευχαρίστησης της επικοινωνίας. Αυτό ισχύει ακόμη και για τα παιδιά που έχουν αρκετό λόγο, τα οποία συνηθίζουν να μιλάνε «σε» άλλους και όχι «με» τους άλλους.
- β) Έλλειψη της κατανόησης ότι η γλώσσα είναι ένα εργαλείο για τη μετάδοση πληροφοριών στους άλλους. Μπορεί να είναι σε θέση να ζητήσουν για τις δικές τους ανάγκες, αλλά δυσκολεύονται να μιλήσουν για συναισθήματα ή σκέψεις και να κατανοήσουν τα συναισθήματα, τις ιδέες και τα πιστεύω των άλλων.
- γ) Φτωχή κατανόηση των πληροφοριών που μεταδίδονται με τις χειρονομίες, τη μιμική, την έκφραση του προσώπου, τη στάση του σώματος, τον τόνο της φωνής κ.λ.π.
- δ) Έλλειψη χρήσης των χειρονομιών, της μιμικής, της έκφρασης του προσώπου, του τόνου της φωνής και της στάσης του σώματος κ.λ.π., για τη μετάδοση πληροφοριών. Μερικά πιο ικανά άτομα χρησιμοποιούν χειρονομίες αλλά αυτές είναι παράξενες και δε μεταδίδουν πληροφορίες.
- ε) Τα άτομα με καλό λεξιλόγιο έχουν μια σχολαστική, συγκεκριμένη κατανόηση και χρήση των λέξεων, μια ιδιοσυγκρασιακή, μερικές φορές πομπώδη επιλογή λέξεων και φράσεων και περιορισμένο περιεχόμενο λόγου. Μερικά άτομα που έχουν λόγο εντυπωσιάζονται με τις λέξεις αλλά δεν τις χρησιμοποιούν σαν εργαλεία για κοινωνική αλληλεπίδραση και αμοιβαία επικοινωνία.

3. Διαταραχή της φαντασίας

Παραδείγματα

- α) Ανικανότητα να κάνει φανταστικό παιχνίδι με αντικείμενα ή παιχνίδια ή με άλλα παιδιά ή ενήλικες.
- β) Τάση να προσέχει μικρές ή ασήμαντες πλευρές των πραγμάτων στο περιβάλλον αντί να κατανοεί το νόημα (π.χ. να προσέχει ένα σκουλαρίκι αντί το άτομο, μια ρόδα αντί ολόκληρο το παιχνίδι-τρένο, ένα διακόπτη αντί ολόκληρο το κομμάτι της ηλεκτρονικής συσκευής, να αντιδρά στη σύριγγα ενώ αγνοεί το πρόσωπο που την κάνει).
- γ) Μερικά παιδιά με την τριάδα των συμπτωμάτων έχουν περιορισμένο εύρος δραστηριοτήτων της φαντασίας, που μπορεί να είναι αντιγραφή π.χ. από τα προγράμματα της τηλεόρασης, αλλά τις συνεχίζουν κατ'επανάληψη και δεν επηρεάζονται από τις υποδείξεις των άλλων παιδιών. Ένα τέτοιο παιχνίδι μπορεί να φαίνεται ότι είναι πολύπλοκο, αλλά προσεκτική παρατήρηση δείχνει ακαμψία και τον στερεοτυπικό χαρακτήρα του. Μερικά βλέπουν ταινίες ή διαβάζουν βιβλία επιστημονικής φαντασίας αλλά το ενδιαφέρον τους είναι περιορισμένο και επαναληπτικό.
- δ) Έλλειψη κατανόησης του σκοπού των ασχολιών που αφορούν την κατανόηση των λέξεων και των περίπλοκων συσχετίσεων τους π.χ. κοινωνική συζήτηση, λογοτεχνία, κυρίως μυθιστορήματα, λεπτό χιούμορ (αν απλά αστεία μπορεί να τους αρέσουν). Σαν συνέπεια παρατηρείται έλλειψη κινήτρου για συμμετοχή σε αυτές τις δραστηριότητες, ακόμη κι αν οι απαραίτητες ικανότητες υπάρχουν στο παιδί.

4. Επαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές δραστηριότητες

Μπορεί να είναι απλές ή σύνθετες. Παιδιά με υψηλότερα επίπεδα δεξιοτήτων τείνουν να εμφανίζουν πιο περίπλοκες ρουτίνες.

- α) Παραδείγματα απλών στερεοτυπικών δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν αντικείμενα
Χτύπημα των δακτύλων, αντικειμένων, κομματιών σπάγκου κ.λ.π. Στριφογύρισμα αντικειμένων ή παρακολούθηση αντικειμένων που γυρίζουν, ρυθμικό χτύπημα και ξύσιμο επιφανειών, περπάτημα κατά μήκος γραμμών, αίσθηση με την αφή διαφόρων υλικών, παλινδρομικές κινήσεις, πήδημα από το πίσω πόδι στο μπροστινό, χτύπημα ή ξύσιμο διαφορετικών μερών του σώματος, επαναληπτικό χτύπημα του κεφαλιού ή αυτοτραυματισμός, τρίξιμο των δοντιών, επαναληπτικό σφίξιμο, φωνές ή άλλοι θόρυβοι.
 - β) Παραδείγματα σύνθετων στερεοτυπικών δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν αντικείμενα
Έντονη προσκόλληση σε συγκεκριμένα αντικείμενα χωρίς προφανή αιτία, ενθουσιασμός με κανονικά επαναλαμβανόμενα πρότυπα αντικειμένων, ήχων κ.λ.π., τακτοποίηση αντικειμένων σε σειρές ή σχέδια, συλλογή, χωρίς προφανή σκοπό, μεγάλου αριθμού συγκεκριμένων αντικειμένων όπως πλαστικά μπουκάλια, πέτρες ή καπάκια από τα κουτιά με καραμέλες.
 - γ) Παραδείγματα σύνθετων στερεοτυπικών δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν ρουτίνες
Εμμονή να ακολουθεί τον ίδιο δρόμο για ορισμένα μέρη, εμμονή σε μακριά ιεροτελεστία προκειμένου να κοιμηθεί, επανάληψη μιας σειράς παράξενων κινήσεων του σώματος.
 - δ) Παραδείγματα σύνθετων λεκτικών ή αφηρημένων επαναληπτικών δραστηριοτήτων
Ενθουσιασμός με ορισμένα θέματα π.χ. ηλεκτρισμός, αστρονομία, πουλιά, προγράμματα τρένων, ακόμη και συγκεκριμένα άτομα. Κάνει τις ίδιες ερωτήσεις και απαιτεί συγκεκριμένες απαντήσεις.
- Σημ.: Τα παραπάνω είναι παραδείγματα στερεοτυπικών δραστηριοτήτων. Οι πιθανές παραλλαγές σε αυτό το θέμα είναι αναρίθμητες.

ΆΛΛΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

(Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι συχνά, αλλά δεν είναι απαραίτητα για τη διάγνωση).

1. Προβλήματα λόγου

(Σημ. : αναφέρεται στο λόγο και όχι την ικανότητα επικοινωνίας με άλλο τρόπο. Η επικοινωνία είναι πάντα διαταραγμένη στις διαταραχές του φάσματος του αυτισμού, ενώ ο λόγος είναι συνήθως αλλά όχι πάντα διαταραγμένος).

α) Προβλήματα στη κατανόηση του λόγου που μπορούν να ποικίλλουν από βαθιά έλλειψη κατανόησης μέχρι μικρές δυσκολίες στη κατανόηση του νοήματος των ιδιωματικών εκφράσεων.

β) Διαταραχές στη χρήση του λόγου που μπορεί να έχουν οποιαδήποτε από τις παρακάτω μορφές :

- Πλήρης απουσία λόγου
- Άμεση ηχολαλία (σχολαστική επανάληψη λέξεων που το παιδί έχει μόλις ακούσει)
- Καθυστερημένη ηχολαλία (επανάληψη λέξεων ή φράσεων που άκουσε στο παρελθόν, συχνά με τη προφορά του αρχικού ομιλητή)
- Επαναλαμβανόμενη, στερεοτυπική, άκαμπτη και συχνά ιδιοσυγκρασιακή χρήση λέξεων και φράσεων
- Ανωριμότητα στη γραμματική δομή του αυθόρμητου (όχι του ηχολαλικού) λόγου
- Μπέρδεμα της σειράς των γραμμάτων και των λέξεων
- Σύγχυση λέξεων με παρόμοιο ήχο ή συναφές νόημα, προβλήματα με τις αντωνυμίες, προθέσεις και άλλες λέξεις που αλλάζουν νόημα σε σχέση με το πλαίσιο, π.χ. χρήση του «εσύ» ή «αυτός» αντί του «εγώ»

γ) Φτωχός έλεγχος του ρυθμού, της έντασης και του τόνου της φωνής.

2. Διαταραχές του οπτικού ελέγχου και βλεμματικής επαφής

Παραδείγματα

α) Χρήση των περιφερειακών παρά των κεντρικών οπτικών πεδίων (αντίδραση στη κίνηση και το περίγραμμα παρά στις λεπτομέρειες, κοιτάει δίπλα από τους ανθρώπους παρά τους ανθρώπους και τα πράγματα, βλέπει πράγματα «με την άκρη του ματιού του » πιο συχνά παρά άμεσα).

β) Κοιτάζει τους ανθρώπους και τα πράγματα με βιαστικές γρήγορες ματιές παρά με μία σταθερή ματιά.

γ) Κοιτάζει τους άλλους για πολλή ώρα και πολύ σταθερά (παρατηρείται πιο πολύ σε μεγαλύτερα παιδιά).

3. Προβλήματα μίμησης της κίνησης

Παραδείγματα

α) Δυσκολία στη μίμηση κινήσεων (μαθαίνει καλύτερα αν κάποιος κάνει τις κινήσεις στα μέρη του σώματος του παιδιού). Μερικά, αλλά όχι όλα τα παιδιά αναπτύσσουν τη μίμηση με τη πάροδο της ηλικίας.

β) Μπερδεύει το αριστερά δεξιά, μπρος πίσω, επάνω κάτω.

4. Προβλήματα στον έλεγχο της κίνησης

- α) Πήδημα, χτύπημα των γοφών, παλινδρομικές κινήσεις και γκριμάτσες όταν είναι σε έξαρση.
- β) Βάδισμα στις μύτες των ποδιών χωρίς το κατάλληλο κούνημα των χεριών.
- γ) Παράξενη στάση όταν στέκεται, με το κεφάλι κατεβασμένο, τα χέρια μαζεμένα στους αγκώνες και τα χέρια να πέφτουν στους καρπούς.
- δ) Αυθόρμητες μεγάλες κινήσεις ή λεπτές επιδέξιες κινήσεις ή και τα δύο. Αυτό φαίνεται αδέξιο σε μερικά παιδιά αν και άλλα παιδιά φαίνονται να είναι χαριτωμένα και ευλύγιστα .

5. Ασυνήθιστες Παράξενες αντιδράσεις σε αισθητηριακές εμπειρίες

Παραδείγματα

Αδιαφορία, δυσφορία ή ενθουσιασμός μπορεί να παρατηρηθούν σαν αντίδραση σε θορύβους, οπτικά ερεθίσματα, πόνο, ζέστη, κρύο, γεύσεις, μυρουδιές, άγγιγμα. Η αντίδραση μπορεί να είναι παράξενη, όπως κρύψιμο των ματιών σαν αντίδραση σε θόρυβο.

6. Ακατάλληλες συναισθηματικές αντιδράσεις

Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν έλλειψη φόβου του πραγματικού κινδύνου, αλλά υπερβολικό φόβο για μερικά ανώδυνα αντικείμενα ή καταστάσεις. Γέλιο, κλάμα ή ξεφωνητό χωρίς προφανή λόγο, γέλιο όταν κάποιος άλλος πληγώνεται ή μαλώνουν κάποιο άλλο παιδί. Αυτές οι αντιδράσεις προέρχονται από έλλειψη κατανόησης του νοήματος των καταστάσεων.

7. Ποικίλες διαταραχές στις φυσικές λειτουργίες και τη φυσική ανάπτυξη

Παραδείγματα

- α) Ακανόνιστο πρότυπο ύπνου και αντίσταση στις επιδράσεις των ηρεμιστικών και υπνωτικών.
- β) Ακανόνιστα πρότυπα φαγητού και ποτού, συμπεριλαμβανομένης και της κατανάλωσης μεγάλων ποσοτήτων υγρών.
- γ) Έλλειψη ναυτίας μετά από στριφογύρισμα
- δ) Ανωριμότητα στη γενική εμφάνιση και ασυνήθιστη συμμετρία προσώπου.

8. Ιδιαίτερες ικανότητες

(που έρχονται σε αντίθεση με την έλλειψη ικανοτήτων σε άλλες περιοχές)

Παραδείγματα

- α) Ικανότητες που δεν περιλαμβάνουν γλώσσα, π.χ. μουσική, αριθμητική, αποσυναρμολόγηση και συναρμολόγηση μηχανικών ή ηλεκτρικών αντικειμένων, ταίριασμα κομματιών παζλ ή κατασκευαστικά παιχνίδια.
- β) Μία ασυνήθιστη μορφή μνήμης που φαίνεται να επιτρέπει τη μακρόχρονη αποθήκευση εμπειριών με την ακριβή μορφή με την οποία έγιναν αρχικά αντιληπτές, π.χ. φράσεις ή ολόκληρες συζητήσεις που έγιναν από άλλους ανθρώπους, ποιήματα, μακροσκελείς κατάλογοι, π.χ. όλων των βασιλιάδων της Αγγλίας, μακριά αποσπάσματα μουσικής, δρόμοι σε ορισμένες τοποθεσίες, η τακτοποίηση μιας συλλογής από πέτρες, τα βήματα ακολουθούνται σε μία δραστηριότητα ρουτίνας, ένα περίπλοκο οπτικό σχέδιο, κ.λπ. Τα στοιχεία που επιλέγονται για αποθήκευση δε φαίνεται, με κανένα κριτήριο που χρησιμοποιείται από τους περισσότερους ανθρώπους, να έχουν ιδιαίτερη σημασία, και αποθηκεύονται χωρίς να ερμηνεύονται ή να αλλάζουν.

9. Προβλήματα συμπεριφοράς

Κοινωνικά ανώριμη και δύσκολη συμπεριφορά, π.χ. ξεσπάσματα νεύρων, φυγές, φωνές δημόσια, κοινωνικά μη αποδεκτές συνήθειες, δάγκωμα ή χτύπημα των άλλων ανθρώπων, άρπαγμα πραγμάτων από τα ταμεία των καταστημάτων, αφελείς και αμήχανες παρατηρήσεις.

ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΗ

Όπως τονίστηκε προηγούμενα, οι διαταραχές του φάσματος του αυτισμού μπορούν να παρουσιαστούν μαζί με κάθε άλλη φυσική ή ψυχολογική διαταραχή. Δεν είναι δυνατό να αποκλειστεί ο αυτισμός επειδή απλά και μόνο ένα παιδί έχει, π.χ. εγκεφαλική παράλυση, ακουστική ή οπτική βλάβη, σύνδρομο Down ή άλλη χρωμοσωμική ανωμαλία. Παρομοίως, οι αυτιστικές διαταραχές μπορεί να συνυπάρχουν με τη δυσλεξία, με διαταραχές λόγου ή με οποιοδήποτε άλλο τύπο ειδικής ή γενικής νοητικής καθυστέρησης. Στους εφήβους και τους ενήλικες, ψυχιατρικές διαταραχές, κυρίως κατάθλιψη, μπορεί να περιπλέξουν την κλινική εικόνα. Καμία από αυτές τις καταστάσεις δεν μπορεί να εξηγήσει την αυτιστική συμπεριφορά. Αν μία διαταραχή του φάσματος του αυτισμού είναι παρούσα μαζί με κάποια άλλη διαταραχή, θα πρέπει να αναγνωρίζεται, αφού έχει σημαντικές συνέπειες για την αντιμετώπιση και τη πρόγνωση.

Στη διαφορική διάγνωση πρέπει να καθορίζεται αν η τριάδα των συμπτωμάτων είναι παρούσα καθώς και κάποια από τις άλλες καταστάσεις που επηρεάζουν τον λόγο και την συμπεριφορά. Δεν πρέπει να διερωτάται κανείς αν π.χ. «είναι αυτισμός ή διαταραχή λόγου ή ακοής;» Η διατύπωση πρέπει να είναι η εξής : «Αυτό το παιδί μπορεί να έχει διαταραχή λόγου, ακοής κ.λπ. Έχει μήπως επιπλέον την τριάδα των συμπτωμάτων ; » Η ερώτηση αυτή μπορεί να απαντηθεί μόνο μέσα από ένα λεπτομερές αναπτυξιακό ιστορικό από τη βρεφική ηλικία και μια λεπτομερή περιγραφή της συμπεριφοράς σε διαφορετικά πλαίσια. Δεν μπορεί να απαντηθεί μόνο με την εξέταση του λόγου, της ακοής κ.λπ. στο ιατρείο ή στο εργαστήριο. Ακόμη και τα τεστ της «θεωρίας της σκέψης» απαντώνται από τα πιο ικανά παιδιά και ενήλικες παρά την έλλειψη empathy στη ζωή γενικά.

Επίσης, όταν γίνεται διάγνωση μιας διαταραχής του φάσματος του αυτισμού, η πιθανότητα συνύπαρξης άλλων διαταραχών και οι αιτίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη.